

Minisztériumának támogatásával megvásárolta a műtermet berendezésével, s rábízta a Kézdivásárhelyi Városi Múzeum által létrehozott alapítvány kezelésébe.

Irodalom: Ráday Mihály: Az utolsó lehetőség. *Népszabadság* 2000 április 22.; Miklósi-Sikes Csaba: Fényképészek és műtermek Erdélyben. Székelyudvarhely, 2000. 102.; Butka Zsuzsa: Napfény-műteremből fotómúzeum. *Antiquité* 2001/3. 25-28.

*Miklósi-Sikes Csaba: Múzeumok, gyűjtemények a Székelyföldön
Székelyudvarhely-Sümege, 2002*

Bodvaj Bécsből nézvést

Földink, a Bécsbe származott *Dr. Száva Tibor-Sándor*, az erdélyi magyar és örmény gyökerek kiváló kutatója a lapunkban közölt Bodvaji vashámmal kapcsolatos írás kapcsán két érdekes és fontos tanulmányt juttatott el hozzánk, amelyet történészek, helytörténészek szíves figyelmében ajánlunk. 2003-ban, Kossuth Lajos születésének 200. évfordulója alkalmából a Bécsi Europa „Club” meghívott vendégeként az 1848-49-es forradalom és szabadságharc háromszéki vonatkozású eseményeiről tartottam előadást. Az ausztriai magyarok meglepően népes csoportját érdekelte a Kossuth-téma, s a program érdemi részének befejezése után sietős magánbeszélgetésekre is alkalom adódott. Így ismerkedtem meg dr. Száva Tibor Sándorral. Rendkívüli jártassága, napi tájékozottsága az erdélyi ügyekben, ismereteinek történelmi alapozása legmaradandóbb bécsi élményeim közé tartozik, amelyet mostani, 2004. október 9-én Bécsben keltezett levele is nyomatékosít. Idézem:

Tisztelt Szerkesztőség! Az alábbi két tanulmánnyal szeretném kiegészíteni Sylvester Lajos cikkét, amely a Bodvaji vashámmal kapcsolatos írással íródott. Talán nem mindenki számára ismeretes az a történelmi háttér, amely meghatározza a vashámmal későbbi jelentőségét a forradalom idején. Ezért ajánlanám ezt a tisztelt olvasó figyelmébe, de főleg az utókor számára is, mint történelmi dokumentumot.

Külföldi útjaink vagy itthoni vendéglátásaink során nem első ízben tapasztaljuk, hogy a nagyvilágba szétszóródott, szórványsorsban élő nemzettársaink mekkora türelemmel és milyen érzékenységgel kutatják és szárazzák ki a magyar vonatkozású történelmi dokumentumokból egykori eleink nemes cselekedeteit, és építik be a hasznosítható tanulságokat magyarságtudatunk épületébe. Dr. Száva Tibor-Sándor ezek közül is a jelesebbek közé tartozik.

Sylvester Lajos

A két Zakariás és a Bodvaji-vashámmal Zakariás Antal (1804-1871)

Gyergyóban született 1804-ben, Zakariás Miklós és Szarukán Mária első gyermekeként. Kereskedőnek tanult, de hamarosan ipari menedzserre vált (úgy is hívták a háta mögött, hogy „Werkes”), miután 1838-ban az ő tulajdonába került a balánbányai rézbánya, amelyet nagybátyjától, Zakariás Istvántól és társától Simon Tódortól vásárolt meg. Hamar beilleszkedett Balánbánya bányászközösségébe, ahol irányítása alatt gyors fejlődésnek indult a kitermelés az 1840-es évektől kezdődőleg. Jókai Mór a „Fekete gyémántok” c. regényének megírásához Balánbánya történetéből meríti adatait egy részét és Berend Iván alakjában tulajdonképpen Zakariás Antalt személyesíti meg, aki ott lakott a munkások között, ugyanúgy

mint Berend Iván. Zakariás fiatokat küldött (a regényhez hasonlóan) saját költségén bányász és bányamérnök iskolába. Így végzi el a selmecbányai főiskolát Wenczel Károly, a bánya későbbi igazgatója /1871-1894/, Hoffman Rafael, a zsilvölgyi széntelegek feltárója és testvére Géza, a borszéki kőszénbánya feltárója és első igazgatója. Az ő tulajdona volt a bodvaji (Magyarhermány) vashámor is 1834-től, ahol Gábor Áron az első három rézágyút öntötte 1848 őszén. Az általa kiképzett szakemberekkel geológiai kutatásokat végeztek az egész Székelyföldön, Borszékától Brassóig. Megindítja a bodvaji vashámort, a máréfalvi kőszénkitermelést, telepeket fedeznek fel Tölgyesen, Hollósarkán társtulajdonosa a szentkeresztbányai vasgyárnak. Egész tevékenységével olyan ipart teremtett, amellyel 16 000 forint bruttó évi jövedelmet tudott biztosítani a bányakitermelés után.

Kiterjedt üzlethálózata folytán belekerült az 1848-as események sodrába. Bodor Ferenc volt akkor Zakariás Antal üzemvezetője Balánbányán és az ő javaslatára az ágyúöntés megindításának helyéül Bodvajt választották, ahol biztosítva látták a megfelelő szakmai tudást, felszerelést és nyersanyagkészletet, amelyet maga a tulajdonos Zakariás Antal ajánlott fel Gábor Áronnak. Hogy nem üzleti számítás rejtőzött Zakariás Antal segítségével mögött, kitűnik abból a szállóigéből is, hogy a székely ágyúöntő kiadásokra „egy forintot kért” s indult ágyút önteni. Az osztrák hadsereg kevéssel ezután elfoglalja Erdővidéket és lerombolta a bodvaji vashámort, így tevődött át az ágyúöntés Kézdivásárhelyre.

Gábor Áron eredetileg az erdőfülei vashámorban akarta megvalósítani tervét (amely akkor Rauber Nándor földbirtokos tulajdonában volt), de ezt nem találta megfelelőnek, és ekkor fordult a már régebről ismert Zakariás Antal segítségére felé, aki szívesen vállalta az anyagi áldozatokkal járó nemes ügy felkarolását. Hogy követni tudjuk az eseményeket, szükséges még bemutatni egy olyan személyt, akinek ugyancsak jelentős szerepe volt az első ágyúk kivitelezésében. Ez a személy nem volt más, mint Bodor Ferenc, akinek tevékenysége sok ellentmondásra adott okot, de a végső kiértékelésben buzgalmas munkája hasznosnak bizonyult. Bodor Ferenc 1849 februárjában már a Csíkmadarason létesített löporgyár igazgatója lett, és ezáltal lehetősége nyílt arra, hogy Balánbányáról több tonna rezet szállítson, és nyersanyaggal lássa el a 48-as hadiipari műhelyeket. Szilárd történelmi tény, hogy 1848 őszén az ágyúöntés értelmi szerzője s nagyrészt kivitelezője Gábor Áron volt, de ehhez nagyban hozzájárultak Zakariás Antal és Bodor Ferenc is. Ezt erősíti meg az elismervény is, amelyet Gábor Áron írt 1849. jún. 7-én Zakariás Antalnak:

„-500 az az Ötszázforint vörös rézről, amely anyagot a Csík Sz: Domokosi Rézgyárból Salétrom termeszto üstök kikészítésökre az ottani gyár tulajdonossa Tisztelt Zachariás Antal Úrtól mint Álladalmi részletet hogy hiánytalan ki vettem légyen elismerem.”

Zakariás Antal tragédiájának oka jól ismert. Az 1850-es években megindult a nagytőke beáramlása, amely Erdély bányáiparát a kezébe kaparintja. Élén a Rotschild bankház osztrák-francia érdekcsoportja, amely átveszi az államtól az erdélyi vasutak és bányák egy részét. Fiókvállalata az osztrák Creditanstalt létrehozza Erdély második nagykitermelő tőkés csoportosulását, amely minden jövedelmező bányát kezébe akar ragadni, így a balánbányai bányát is. Miután Zakariást nem tudják rávenni, hogy eladja a bányát, tárnát nyitnak az eddig már kitermelés alatt álló bánya mellé és a munkásokat elcsalogatják magasabb munkabérekkel. A megtámadott tulajdonos ezek ellen az Udvarhelyi Bánya-Kommisszáriátusnál tiltakozott, de teljesen eredménytelenül. Ilyen módszerekkel lehetetlenítették el az akkor még jólmenő bánya működését.

Az állandó zaklatást megúno Zakariás eladta a rézbányát 1858-ban egy bécsi székhelyű részvénytársaságnak 270 000 forintért, amelyből csak 200 000 forintot kapott kézbe, s a hátralevő összeget soha sem tudták felhajtani az örökösei. Zakariás Antal ettől kezdve családjával végleg Székelykeresztúrra költözött. A bánya még ezután tíz évig viszonylag jól

működött, de aztán csődbe került ismét, mígnem 1871-ben végérvényesen árverezésre nem került.

A bányát különböző cégek működtették tovább, de egyre kevesebb haszonnal 1894-ig. Privátéletéről annyit lehet elmondani, hogy 1839-ben nősült Gyergyóban, neje a gazdag Lázár Antal lánya Anna /1815-?/. Házasságukból született három gyermekéről tudunk: Miklós /1841-?/, Mária /1843-?/, Anna /1847-?/. Még születtek gyermekek Székelykeresztúron, de ezekről nincs dokumentálható írásanyag.

Zakariás Antal 1869 végén agyvérzést kapott és lebénult. Felesége gondos ápolása ellenére sem jött helyre ebből a komoly betegségből és 1871-ben váratlanul elhunyt a székelykeresztúri kúriájukon.

folytatjuk
dr. Száva Tibor Sándor, Bécs

Örmény katolikus egyházunk hírei

Dr. Erdő Péter Bíboros, Érsek kinevezte *dr. Leszkovszky Pál* atyát plébániai kormányzónak az örmény katolikus templomunkba. Felállt a plébános segítésére szolgáló 5 tagú ideiglenes Gondnokság is, amelynek tagjai ideiglenes kinevezést kaptak az Érsek úrtól: Zakariás Antal Dirán, Kirkósa Gyula, Wertán Zsoltné, ifj. Vákár Tibor és ifj. Zárug Béla.

Az Örmény Katolikus Plébánia működéséhez, az Orlay u-i ingatlan állagmegóvásához szükséges pénzeket, adományokat az alábbi bankszámlára lehet befizetni: OTP Bank, Örmény Katolikus Lelkészség 11707024 - 20005210.

A Gondnokság és a Plébánia működéséről rövidesen bővebben tájékoztatjuk az olvasókat.

Szerkesztőség

„Örmény ház” Gyulán

Gyula város központjában - a Százéves cukrászda mögött - a Jókai u. 4. sz. alatti házat a köznyelv „örmény ház” megjelöléssel is említi. A házat egyébként Ladics-ház néven ismerik legutolsó tulajdonosának családneve nyomán. Késő-barokk stílusban épült 1801-ben, mai formáját az 1870-es átalakítás során nyerte el. A ház történetéhez négy család kapcsolódik, mindegyik más-más nemzetet képvisel.

Az épületet 1849-ben *Sztojanovics Szilárd* (1806-1880) görög kereskedő vette meg. Az ő Krisztina nevű leányát feleségül vette *Ladics György* ügyvéd 1863-ban. Szarvasi származású, így feltehetően szlovák gyökerekkel rendelkezett. A fia, *Ladics László* - szintén ügyvéd - 1892-ben feleségül vette *Kliment Katalint* (1869-1949). A Kliment család osztrák eredetű, a családból Gyula (1836-1906) 1868-ban nősült. Felesége *Csausz Szidónia* (1849-1917), édesapja *Csausz Lajos* (1806-1866) gyulai orvos volt, a neves örmény származású orvosprofesszor, *Csausz Márton* (1796-1860) unokatestvére. Csausz Márton volt Csausz Szidónia keresztapja. A ház a Ladics ágon öröklődött, s íme a családban görög- szlovák-osztrák- örmény vér keveredett.

A ház történetéről könyvecske jelent meg *Bencsik János - Bugár - Mészáros Károly* szerzőpáros tollából *Gyula - Ladics-ház* címmel. (Tájak- korok-múzeumok kiskönyvtára. 344. kötet, 1989.) Az épület ma múzeum, mely bepillantást enged a gyulai polgárok XIX. századi világába. A mai berendezésben vannak Csausz Lajos hagyatékából.

Az első szövegközti kép aláírása: Kliment, Ladics, Csausz családtagok 1897-ben. A kaputól számított második szoba, a szalon. A benne levő neocopf stílű garnitúra Kliment